

KELÂM'DA ALLAH'IN VARLIĞI, İSİM ve SIFATLARI

(İSBÂT-ı VÂCİB, ESMÂ-i HÜSNÂ ve SIFÂTULLAH)

Prof. Dr. Metin YURDAGÜR

Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Kelâm ABD Öğretim Üyesi

Emin Yayınları: 517

**KELÂM'DA ALLAH'IN VARLIĞI,
İSİM ve SIFATLARI**

(İSBÂT-ı VÂCİB, ESMÂ-i HÜSNÂ ve SIFÂTULLAH)

Prof. Dr. Metin YURDAGÜR

Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kelâm ABD Öğretim Üyesi

Bursa, Aralık - 2023

Kapak

Yiğit Emir Özdamar

Baskı:

E M İ N Y A Y I N L A R I

Fethiye Mah., Kırlangıç Sok. No: 2 16140 Nilüfer / BURSA

Tel: (0224) 242 28 98, Fax: (0224) 241 25 69

www.eminyayinlari.com.tr

© Bütün yayın hakları anlaşmalı olarak Emin Yayınları'na aittir. Kitap, yayıncının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

KELÂM'DA ALLAH'IN VARLIĞI, İSİM ve SIFATLARI
(İSBÂT-ı VÂCİB, ESMÂ-i HÜSNÂ ve SIFÂTULLAH)

Metin YURDAGÜR

1. Akâid 2. Kelâm 3. İslam

ISBN: 978-625-6563-17-9

Sertifika No: 41427

KELÂM'DA ALLAH'IN VARLIĞI, İSİM ve SIFATLARI

(İSBÂT-ı VÂCİB, ESMÂ-i HÜSNÂ ve SIFÂTULLAH)

Prof. Dr. Metin YURDAGÜR

Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Kelâm ABD Öğretim Üyesi

Metin YURDAGÜR, Prof. Dr.

İstanbul'un Fatih semtinde doğdu (1951). İstanbul İmam-Hatip Okulu ve İstanbul Mecidiyeköy Lisesi'nden (1969, 1970) mezun oldu. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nü (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) bitirdi (1973). Lise diplomasıyla kaydolduğu İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne iki yıl devam etti.

Memuriyet hayatına Bitlis İmam-Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeni olarak başladı. Bu okulda müdür yardımcısı olarak da çalıştı. Daha sonra kurum değiştirerek Diyanet İşleri Başkanlığı'na geçti. Başkanlığın Ankara Eğitim Merkezi'nde ve İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nde kuruluş aşamasında Müdür Yardımcısı olarak görev yaptı.

1977 yılında Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'nde (Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) "Kelâm ve İslâm Düşüncesi Asistanı" olarak başladığı akademik hayatını, 1985 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne naklen atanarak sürdürdü. Bu fakültede üç dönem dekan yardımcılığı görevinde bulundu. Bu sırada Fakülte Kurulu ve Yönetim Kurulu üyeliği de yaptı. Üniversite Senatosu'nda İlahiyat Fakültesi'ni temsil etti.

1984 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Kelâm Anabilim Dalında "doktor"; 1990 yılında "doçent"; 1996 yılında "profesör" unvanını aldı.

Kıbrıs Lefkoşa'da kurulan Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde üç yıl süreyle misafir öğretim üyesi olarak dersler veren Metin YURDAGÜR, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki öğretim üyeliğinden 2018 yılında yaş haddinden emekli oldu. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi'nde ve Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kendi alanında lisans ve lisansüstü dersler verdi. Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde de çevrimiçi yöntemiyle alanıyla ilgili lisans derslerini yürüttü. 1985 yılında TDV *İslâm Ansiklopedisi*'nin neşirinden önce başladığı İSAM bünyesindeki telif ve redaksiyon çalışmaları yanında kelâm alanındaki araştırmalarına devam ederken, 2021 yılı Haziran ayında emeklilik sonrasında ilgili yasa çerçevesinde yeniden göreve dönerek Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne öğretim üyesi ve dekan olarak atandı. 2023 yılı Kasım ayında idari görevinden sağlık nedenleriyle ayrıldı; öğretim üyeliği görevini ise sürdürmektedir.

TDV *İslâm Ansiklopedisi*'nde neşredilen sahasıyla ilgili birçok maddesi; çeşitli periyodiklerde yayımlanan makaleleri yanında, *Allah'ın Sıfatları* (İstanbul 1984); *Bibliyografik Bir Kelâm Tarihi Denemesi* (İstanbul 1989); *İslâm Düşüncesinde Fetret Kavramı* (İstanbul 1996, İlaveli 2. Baskı İstanbul 1998); *Âyet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ: Allah'ın İsimleri-Literatür ve Şerh* (İstanbul 1996, 4. Baskı İstanbul 2006); *Mâverâünnehir'den Osmanlı Coğrafyasına Ünlü Türk Kelâmcıları* (İstanbul 2017, 2. Baskı İstanbul 2019); *Esmâ-i Hüsnâ'yı Anlama Kılavuzu* (İstanbul 2021) ve *Kelâm Tarihi Ekoller - Şahıslar - Eserler* (İstanbul 2017, 6. Baskı İstanbul 2022) adlı yayımlanmış kitapları da bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

GENEL KISALTMALAR	9
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	15
A. İslâm'dan Önce Araplar'da Din ve Ulûhiyyet Anlayışı	15
1. Muvahhidler/Hanîfler:	15
2. Putperestlik ve Putperestler:	19
B. İslâm Öncesinde Arap Yarımadası ve Çevresinde Benimsenen Dinler	27
2. Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar	30
3. Sâbîlik ve Sâbîfler:	33
4. Mecûsîlik ve Mecûsîler:	34

BİRİNCİ BÖLÜM KELÂM'DA ALLAH'IN VARLIĞI ve İSBÂTI KONUSU

A. Allah'ın Varlığı	41
1. Kur'an'da Allah'ın Varlığı Konusu:	43
2. İsbât-ı Vâcib Konusuna Genel Bakış:	47
2. İsbât-ı Vâcib ve Ulûhiyeti İnkâr Mümkün müdür?	49
4. Allah'ın Varlığını Kabul veya Red Konusunda Ortaya Çıkan Felsefî Akımlar:	52
5. İslâm Düşüncesinde Kullanılan Önemli İsbât-ı Vâcib Delilleri:	55
a) Fitrat Delili (Fitrat-ı Selîme, Kabûl-i Âmme, Yaratılış Delili):	55
b) Hudûs Delili:	56
c) İmkân Delili:	60
d) Gâye ve Nizâm Delili:	63
e) Keşif ve İlâm (Tasavvuf) Metodu:	68

6. Felsefe Tarihi'nde Kullanılan Klasik ve Modern Teistik Deliller:	70
a) Ontolojik Delil:	70
b) Kozmolojik Delil:	71
c) Teleolojik Delil:	73
d) Dînî Tecrübe Delili:	74
e) Ahlâk Delili:	74
7. Önemli İnkârcı Düşünce Akımları:	75
a) Materyalizm:	75
b) Darwinizm (Evrim/Tekâmül Nazariyesi):	76
c) Pozitivizm:	77
d) Freudizm:	79
8. Tenkid, Değerlendirme ve Konuya İlişkin Kısa Bibliyografya:	80

İKİNCİ BÖLÜM

ALLAH'IN İSİMLERİ

(ESMÂ-i HÜSNÂ/el-ESMÂÛ'L-HÜSNÂ)

I. Allah'a İman ve Esmâ-i Hüsnâ Konusu	84
II. Esmâ-i Hüsnâ Konusundaki Kelâmî Problemler:	89
A. Esmâ-i Hüsnâ'nın Sayısı:	89
B. Esmâ-i Hüsnâ'nın Sayımı (İhsâ):.....	91
C. Esmâ-i Hüsnâ'nın Tevkîfî veya Kıyâsîliği Meselesi.	93
1. Esmâ-i Hüsnâ'da İlhâd:	93
2. İlâhî İsimlerin Tevkîfî veya Kıyâsî Olup Olmadığı Tartışması:	94
3. Allah'a Nisbet Edilmesi Tartışmalı Olan İsim ve Kavramlar.....	97
a) O'na "Cisim" İsnâd Edilmesi veya Denilmesi:	97
b) O'na "Cevher" Denilmesi:	98
c) Allah'a "Şey" Denilip Denilemeyeceği:	99
d) O'na "Nefs" İzâfe Edilmesi:	103
4. Allah'ın Zâtı ile İsimleri Arasındaki Münâsebet (İsim-Müsemmâ) Meselesi:.....	103
5. İsm-i A'zam Konusu:	107

6. Esmâ-i Hüsnâ Konusu Etrafında Oluşan Literatür ve Bu Külliyâtın Önemli Örnekleri:.....	109
III. Havâs Literatürü ve Esmâ-i Hüsnâ:	121
IV. Türk-İslâm Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Türünün Bazı Örnekleri:	127
7. Esmâ-i Hüsnâ'ya Yönelik Olarak Yapılan Çeşitli Taksim ve Tasnifler:	130
a) Teknik Açından Yapılan Tasnifler:	131
b) Muhtevâ Açısından Yapılan Tasnifler:	133
D. Tirmizî Rivâyeti ile Yaygınlık Kazanan Esmâ-i Hüsnâ ile İlgili Kısa Açıklamalar:	137

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALLAH'IN SIFATLARI

A. Konuya Genel Bakış:	268
B. Sıfatların Tasnifi:	276
1) Zâtî (Selbî/Tenzihî) Sıfatlar:	277
3. Sübûtî Sıfatlar (Sıfât-ı Sübûtîyye).	293
4. Fiilî Sıfatlar (Sıfât-ı Fi'liyye/Ef'âl-i İlâhiyye).	333
5. Haberî Sıfatlar (Sıfât-ı Haberîyye/Müteşâbihât):	342
6. Haberî Sıfatları Değerlendirme ve Anlama konusunda İzlenen Farklı Yöntemler:	345
SONUÇ	356
BİBLİYOGRAFYA	373

GENEL KISALTMALAR

<i>a.e.</i>	: aynı eser
<i>a.g.e.</i>	: adı geçen eser
a. mlf.	: ayn müellif
AU	: Ankara Üniversitesi
<i>AÜİFD</i>	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AY	: Arapça Yazmalar
bk	: bakınız
c.	: cilt
<i>DİA</i>	: <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i>
ed.	: editör
EÜ	: Erciyes Üniversitesi
h.	: hicri
haz.	: hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İng.	: İngilizce
İSAM	: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
krş.	: karşılaştırınız
Ktp.,	: Kütüphane / Kütüphanesi
md.	: madde / maddesi
MÜ	: Marmara Üniversitesi
nr.	: numara
nşr.	: neşreden (tahkik eden)
ö.	: ölümü / vefâtı
s.	: sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
sy.	: sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: tercüme eden
ts.	: tarihsiz
tür, yer.	: türlü yerde, birçok yerde
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
v. dğr.	: ve diğerleri
vr.	: varak

ÖNSÖZ

Bu nâçiz çalışmaya öncelikle **Besmele** ile başlıyor, Allah'a sonsuz **Hamd ü Senâ**, Resûl-i Ekrem ile onun güzîde Âl ve Ashâbına da sayısız **Salât ü Selâm** ediyorum.

“*Kelâm'da Allah'ın Varlığı, İsim ve Sıfatları (İsbât-ı Vâcib, Esmâ-i Hüsnâ ve Sıfâtullah)*” başlıklı bu yeni çalışmamızın muhtevâsının çekirdeğini, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1977 yılında **Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü**'ne “*Kelâm ve İslâm Düşüncesi Asistanı*” olarak atandıktan sonra hazırladığım ve bitiminde kurulan jüri tarafından “**başarı**lı” bulunan “*Kelâm'da Allah'ın Sıfatları Meselesi*” adlı “**Öğretim Üyeliği Tezi**” oluşturmaktadır.

Bu vesileyle söz konusu tezin başlığının tespit edilmesi, planlanarak telife hazırlanmasının bütün aşamalarında Merhûm Hocam **Prof. Dr. Bekir TOPALOĞLU**'nun çok büyük emek ve katkılarının bulunduğunu, kendisini burada rahmet, şükrân ve minnetle anarak belirtmeliyim. Tezimizin yönetimi ve yazımı aşamalarında tez danışmanlığımı yürüten Saygıdeğer Hocam Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü Kelâm Öğretim Üyesi **Muhittin Bağçeci** ile bu çalışmanın değerlendirme aşamasında **jüri üyesi olarak** görev yapan söz konusu Enstitü'nün İslâm Mezhepleri Tarihi Öğretim Üyesi merhûm **Dr. A. Vehbi Ecer** ve yine aynı Enstitü'nün Tefsir Öğretim Üyesi **Ahmet Coşkun** hocalarımızı da katkıları dolayısıyla rahmet ve şükrânla anıyorum. Bu tez çalışmamızın -yukarıda o dönemdeki unvanlarını belirttiğim- saygıdeğer jüri üyeleri tarafından “**Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi**” olarak kabul edilmesinden sonra, eserimiz: “*Allah'ın Sıfatları Esmâü'l-Hüsnâ*” başlığı altında yayımlanmıştır (**Marifet Yayınları, nr. 38/15, İstanbul 1984, 319 sayfa+İndeks**).

Söz konusu tezimiz, **12 Eylül 1980 Askerî Darbesi**'nden sonra çıkarılan **Yükseköğretim Kanunu**'nun amaç, kapsam ve ilgili maddeleri doğrultusunda, **20 Temmuz 1982** tarihinde yayımlanan **41 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararnâme**'de yer alan geçici maddelerin ışığında "**Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**" tarafından oluşturulan ve **Prof. Dr. Salih TUĞ, Prof. Dr. Hüseyin AYDIN** ile **Prof. Dr. Şerafettin GÖLCÜK**'ten müteşekkil üç kişilik jüri önünde de **24. 04. 1984** tarihinde, bu kez de bir "**Doktora Tezi**" olarak savunularak ittifakla "**Başarılı**" bulunmuş, ardından da tarafımıza "**Kelâm Bilim Dalı'nda doktor**" unvanı tevcih olunmuştur.

1985 yılında naklen atanmış olduğum **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**'ndeki "öğretim üyeliği" ve "yöneticilik" görevlerim ile **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**'nde (**DİA/İSAM**) kuruluşundan tamamlanmasına kadar **33** yıllık süre içinde yürüttüğüm koordinasyon, telif ve redaksiyon hizmetlerim sırasında kendi çapımda edindiğim meslekî bilgi, deneyim ve birikimi, özellikle kelâm alanı mensuplarına yansıtarak onlarla paylaşmak üzere çeşitli yeni eserler üretmeyi hep tasavvur etmişimdir.

2018 yılında **Marmara Üniversitesi**'ndeki resmi görevimden yaş haddinden zorunlu olarak emekli olduktan sonra, eskilerin tabiriyle fakirin "**telif tezgâhında**" uzun zamandır tashih ve ikmâl edilerek yeniden yayımlanmak üzere sırasını bekleyen, yukarıda da hazırlanış ve neşrediliş serüvenini kısaca arza çalıştığım bu nâçiz eserin, yepyeni ve farklı bir muhtevâ ile bu konuya ilgi duyan okuyucusuyla buluşması, **2021** yılında emeklilik sonrası atandığım "**Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı Öğretim Üyeliği ve Dekanlığı**" süreci içinde ancak **2023** yılının son aylarında gerçekleşebilmiştir. Bana bu imkânı bahşeden Yüce Rabbime sonsuz hamd; bu hususta